

[A sajtó három évszázada] [Magyarországon]

PÁJER SZABOLCS

KULTer.hu, Debreceni Egyetem / KULTer.hu, Univ. of Debrecen

E-mail: pajerszl@gmail.com

Abstract (*Three Centuries of the Press in Hungary*)

The Hungarian press has undergone tremendous changes over the last 300 years. Press historian Géza Buzinkay's latest monograph published in 2016 reveals this exciting story. In his work, the author has a political and social history approach to the history of the Hungarian press. Not only does it deal with the press of national interest and distribution, but it also tries to reveal the main phenomena of rural, minority and emigration press life.

Keywords *press history; Hungary; journalism; newspaper; publicity*

Rezumat (*Trei secole de presă maghiară (Despre cartea lui Géza Buzinkay: Istoria presei și jurnalismului maghiar de la începuturi până la căderea regimului comunist)*)

Presa maghiară a trecut în ultimii 300 de ani prin transformări majore. Monografia istoric de presă Géza Buzinkay, apărută în 2016, trece în revistă momentele importante ale acestei istorii. Autorul abordează subiectul din punctul de vedere al istoriei politice și sociale. Pe lângă presa de interes național tratează și presa provinciei, a minorităților naționale și a diasporei.

Cuvinte cheie *istoria presei, istoria jurnalismului, presa minorităților, presa diasporei, monografie*

(Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 548 o.)

A korábbi években nehéz feladatra vállalkoztunk, ha a magyar sajtó összefüggő történetével szerettünk volna megismerkedni. Habár az elmúlt évtizedek során már több kísérlet is született az összefoglalásra, mindezidáig mégis kevés olyan munka látott napvilágot, mely átfogóan és kellő részletességgel tudná bemutatni a hazai újságírás és nyilvánosság működésének változását. Buzinkay Géza legutóbbi, 2016-ban megjelent kötetével azonban nemcsak arra vállalkozott,

hogy ezt a régóta fennálló hiányt pótolja: mind a laikus érdeklődőnek, mind a tudományos közeg számára hasznos, könnyen értelmezhető és részletgazdag olvasmánnyal kíván segítséget nyújtani.

A szerző behatóan ismeri a témát, hiszen történészként a sajtó kutatása a fő vizsgálódási területe. A Bach-korszak sajtópolitikájáról 1974-ben tanulmányt is közölt, ezt pedig újabb írások követték a nyolcvanas-kilencvenes években, amikor már részleges összefoglaló művek is készültek közreműködésével. Az ezredforduló után folytatta a tárgykör vizsgálatát, kiemelten foglalkozott többek között a riporter alakjával mint a modern sajtó legfontosabb szereplőjével. Mindazonáltal a továbbiakban is törekedett arra, hogy a témát teljes mértékben felölelő monográfia jöjjön létre. Ezt a célt szolgálta volna a Kókay György irodalomtörténésszel közösen írt *A magyar sajtó története I. A kezdetektől a fordulat évéig* (Budapest, Ráció Kiadó, 2005) című mű is. Ez a kiadvány azonban nem számol be a második világháborút követő évek – így a szovjet érdekszférában eltöltött évtizedek, illetve a rendszerváltás – sajtóviszonyairól. A kötetnek nem készült el a folytatása sem, így tehát joggal lehetett hiányérzetünk, amiért elmaradt az elmúlt több mint ötven év történetének taglalása.

Ez alkalommal vizsgált könyvében Buzinkay nemcsak az országos érdekű és terjesztésű sajtóval foglalkozik, hanem a vidéki, a kisebbségi, illetve az emigrációs sajtóélet fő jelenségeit is igyekszik feltárni. A sajtó hármasköréből (informálás, véleményformálás, szórakoztatás) indul ki, amikor számba veszi a sajtó létrehozóit, megszervezőit, működtetőit, ezek szabályozóit, az újságnyomtatás és az információ megszerzésének fejlődését, valamint a szórakoztatás megjelenését. Művében politika- és társadalomtörténeti szempontból viszonyul a magyar sajtó történetéhez. Mindez abból fakad, hogy figyelmének középpontjában a hivatásos újságírók, szerkesztők által készített, „politikai” napi- és hetilapok állnak. Elveti tehát azt a felfogást, hogy a sajtó fókuszában az irodalmi lapok története álljon, álláspontja szerint az újságírás nem a szépirodalom gyakorlásának a terepe, hanem a jelenkortörténet-írás és a politológia kezdeti megjelenési formája.

Ez a munka a magyar sajtó kezdetét a kialakuló szervezett információáramoltatás és kommunikáció európai előzményének tekinti. Ugyan a korai sajtótörténet-írás az első magyar nyelvű laphoz, a *Magyar Hirmondó* 1780-as indulásához kapcsolja a magyar sajtó születését, mégsem feledkezik meg arról a felfogásról, mely szerint már sokkal korábban beszélhetünk magyarországi sajtóról. Ez az ún. hungarus-sajtó, mely szerint a Habsburg Birodalom más területéről származó, korábbi, latin és német nyelven írt sajtó is a magyar újságírás történetének részét képezi. Mindezek következtében számba veszi a 18. század végén megjelent latin, illetve a 19. század első harmadában a városi polgárság számára meghatározó német nyelvű lapokat is.

Folyamatként, nem pontos évszámhoz kötve jelöli meg Buzinkay az 1830–1840-es éveket, a magyar sajtó kifejlődésének időszakát. Ellenben a következő időbeli egységet már egyértelmű határok közé szorította: az 1849 és 1867 közötti esztendőket a sajtó szempontjából egységesnek tekinthetők, hiszen az 1848. évi XVIII. törvénycíkket csak a dualizmus első évében állították vissza. Habár a német nyelven írt sajtó még a kiegyezést követően is virágzott – köszönhetően a

Pester Lloyd tevékenységének –, mégis számos újítást hozott a század harmadik harmada, ugyanis ekkor alakult ki a modern magyar sajtó és legmeghatározóbb jellemzői. Ezt a korszakot azonban kettébontja a szerző: az 1880-as évek derekától megjelent a tömegsajtó, illetve a magyar polgári ízlésvilág, melyek nemcsak az irodalom számára nyújtottak táptalajt, de kedveztek a képes hetilapok és a vicclapok létrejöttének is.

Külön fejezetet kapott a műben a sajtó viszonya az első világháborút követő politikai rendszerváltásokhoz, ez a bizonytalanságokkal tarkított periódus pedig 1921 decemberéig, az előzetes cenzúra feloldásáig tart. Mint oly sok minden, a német nyelvű sajtó szerepe is megváltozott ebben az időintervallumban: a magyarosodás hatására már a „boldog békeidők” végéhez közeledve érzékelt lehetett hanyatlását, a „kegyelemdőfést” ugyanakkor az Osztrák–Magyar Monarchia bukása és a háború utáni területi átrendeződés hozta meg. Ez először csak marginalizálta, majd szinte teljesen megszüntette a magyarországi német nyelvű sajtót. Utóbbi esetben meghatározó volt a lapokat addig kiadó Hungária Rt. 1925. évi átállása, melynek keretében a német helyett a magyar nyelvű újságok kiadását irányozták elő. Innentől számítható a magyar és a magyarországi német sajtó történetének különválása úgy, hogy előbbi teljesen önállósult és elvált az utóbbi által lefektetett alapoktól.

Váratlan lehet számunkra a következő nagyobb időszak egy fejezetben való bemutatása, hiszen első látásra nem különülnek el egyértelműen a Rákosi-rendszer, illetve a Kádár-korszak évei. Azonban ha jobban szemügyre vesszük ezt a szakaszt, láthatjuk, hogy mégis megtalálható a kettős felosztás, sőt, további két alszakaszt tudunk elválasztani. 1945–1948 demokratikus éveiben egyrészt már körvonalazódott a szabad sajtó létrejötte, ám ugyanekkor megkezdődött az erőszakos rendszer kiépítése is. Ez pedig magában foglalta a kommunista párt terfoglalását a laptulajdonosok és a hírlapok körében, valamint a hírszolgálat kiséjtitését is. Egyneműnek az 1948–1990 közötti korszakot sem mondhatjuk, annak ellenére, hogy az uralkodó párt végig központi irányította a hazai sajtóéletet. A különbség a két rendszer között a megvalósításban volt, hiszen amíg Rákosi Mátyás idején sokkal agresszívabb és kíméletlenebb volt a hangnem, addig Kádár János évtizedei alatt jóval lazább és megengedőbb sajtópolitika folyt Magyarországon.

A rendszerváltásról, illetve az ezt követő évekről szóló egységben bepillantást nyerhetünk a megváltozott sajtó- és médiaviszonyokba, illetve az első szabadon választott kormány idején lévő sajtóélet is bemutatásra kerül. Mivel a korszak igen közel áll a jelenlegi olvasóhoz, ezért lehetetlen teljesen elfogulatlanul szemlélni, így ez a fejezet inkább csak egy vázlat szerepét tölti be. Mindez azonban tökéletesen szemlélteti a sajtóban is bekövetkező rendszerváltozást, melynek során a pártállami, felülről irányított és cenzúrával szabályozott sajtó üzleti alapon, a szólásszabadság és a véleménynyilvánítás értelmében szerveződött újjá.

Buzinkay Géza könyve fontos állomás a magyar sajtótörténet-írás nyugat-európai szintre emelésében. Angliában, Franciaországban és Németországban már korábban megszülettek ezek az „első generációs” munkák, az elmúlt évtizedekben pedig ezekre épültek fel az egyes médiatörténetek, melyek kommuniká-

ciós folyamatokat és jelenségeket, valamint nyelvhatárokon túlmenő médiaműfaji és tipológiai vonatkozásokat tanulmányoztak. A kötetben tökéletesen végigkövethető a magyar sajtó fejlődése a kezdetektől eltelt majd háromszáz éven keresztül, így erős alapként szolgálhat egy szintetikus médiatörténet megírására. Hiányossága – melyet maga a szerző is kiemel – egyedül abban ragadható meg, hogy hiányoznak a konkrét szövegek elemzése. Mindezzel azonban tovább motiválja a médiatörténészeket, irodalomtörténészeket, történészeket, szociológusokat, valamint számos egyéb diszciplína kutatóit, hogy kiemelten foglalkozzanak a téma feltárásával.

Feleki Károly felvétele